

B. 75

KEVEHÁZA
SZENT-LÁSZLÓ FÜVE
DALIÁS IDŐK

ÍRTA

ARANY JÁNOS.

Arany János

BUDAPEST, 1894.
KIADJA RÁTH MÓR.

33967

Prochaska Károly udvari könyvnyomdája.

TARTALOM.

	Lap
KEVEHÁZA	1
SZENT-LÁSZLÓ FÜVE	14
DALIÁS IDŐK	24

KEVEHÁZA.

1.

Mért vijjog a saskeselyű?
Mért szállong a turul s ölyű
Hadintéző, baljós madár,
Széles Dunának partinál? —

Azér' vijjog a keselyű,
Azér' szállong turul s ölyű,
Mert holnap ilyenkor, halott,
Százezrivel fog veszni ott.

2.

Széles Dunán tul és innét
Nem gyűl hiába ennyi nép:
Túl napnyugat, innen kelet
Néznek kemény farkasszemet.

Áradj folyam, ma vízözönt,
Holnap habod vértől kiönt,
Holnapután köny neveli:
Anyák keserves könyei.

3.

Nem áradott meg a folyó,
 Meguszsza bármi kis hajó,
 De tul Makrin és Detre szász
 Gond nélkül vígad, éjszakáz.

„Itt a kehely, igyál, koczints!
 Huntól ne félj: hajója nincs.“
 Cseng a pohár, és Százhalom
 Egy messzedöngő vígalom.

4.

Sokféle nép ott összegyűlt,
 Sok zagyva nyelv egybevegyűlt,
 Sokféle arcz, sokféle mez,
 Pánczél, sisak, kézij, tegez.

Alán, herul, gót, longobárd,
 Szürr, czelta hozza táborát:
 Tengerfövény ezeknek száma:
 Gyűszű nekik Potencziána.

5.

„Itt a pohár: igyál, koczints!
 A hún elült: hajója nincs.“
 Makrin kiáltja: „Tölts belé!“
 Mig Detre járja kétfelé.

Ne bízakodj' el, Detre szász!
 Te római, jobban vigyázz;
 Táncz és ital megárt, ha sok:
 Kerted alatt a farkasok.

6.

Kelen táján, a hegy megett,
 Borulni látom az eget;
 Kelen körül setét a föld,
 Mozdulni látom a mezőt:
 Minden porszem egy-egy vitéz,
 Minden fűszál egy kelevéz,
 S a hűvös éj hó szellete
 Százezerek lehellete.

7.

Kemény *Keve* ott a vezér,
~~Hadával im a parthoz ér;~~
 Széles a viz, mély a folyó:
 Nincs rajta hid, nincsen hajó.
 S hid volna bár: ledülne az,
 Hajó volna, elülne az,
 Ennyi sok nép a merre lép
 Hajlik a part, miként a jég.

8.

Parancsolá hún fejdelem:
 Minden tömlő üres legyen;
~~S mit ő kiad, mit ő beszél~~
 Nem tréfaszó, nem puszta szél.
 Igyál, igyál, te vén Duna!
 Nem ittál ennyi bort soha:
 Igyál és tartsd nagy hátadat:
 Szállítsd keresztül a hadat.

9.

Sötét az éj: elig-elig
 Hogy a vízfény fehérelik;
 Csendes a táj: alig-alig
 Hogy a folyam-zugás hallik:
 De majd a víz jobban zubog,
 Majd elborulnak a habok:
 Komor felleg, gyászfeketén,
 Úsz a folyam területén.

10.

Tömlőkön ott a hős Keve
Hadával így átálkele,
 Miért a hegy, miért a sík,
Kelenföldének mondatik.
 „Lassan, fiúk! lábujjhegyen!
 A merre a Duna megyen“
 És halkal, mint az éji köd,
 Ereszkednek a part mögött.

11.

Nem gondolá Makrin vezér,
 Hogy már nyakában a veszély;
 Ingyen se véli Detre szász,
 Hogy feje fölött ég a ház.
 Tűz van, tűz van! — de a ki fut,
 Lángok közől kardélbe jut;
 Lerontva és fegyverre hányva
 A nagy város, Potencziána.

12.

Kő nem maradt másik kövön,
 Nem csecsszopó anyaöln;
 De távol még a völgyi harc
 Fel-felsivít, meg elviharz.

A zagyva nép, kevert tömeg,
 Egymás szavát nem érti meg:
 Barát baráttal szembe ví;
 Gót és alán és római.

13.

Oh, bár fedezné még sötét
 A hajnal csillag-üstökét!
 Oh! a nap is bár még soká
 Emelné fényes homlokát!

Ne hozna bút, ne látna vért:
 Holtak között a hún vezért,
 S elképedő, bomlott hadat,
 Mely győzedelmétől szalad!

14.

—Kemény harczos a Detre szász:

~~Nem tőle jött hunokra gyász;~~

Eles a Makrin fegyvere,

Nem bánta azt erős Keve;

Ótet, -- Hadur akarta így! —

Hunok közől sebhette ij,

És elborítá szertelen

Nyilzapor a vak éjjelen.

15.

Melyet midőn a hegytetőn
Jó Detre száz eszébe vőn,
 Mint hullámot a sziklagát
Visszanyomá-futó-hadát.

Kezében a nagy dárdanyél
 Keresztbe fogva nem henyél:
 Egy vége szúr, más vége üt,
 Tör, zúz, seper, dönt mindenütt.

16.

Sokat leölt az éji harc,
 Porba borult sok büszke arc:
 De, mint hullám hullámra kél,
 Jár, a halotton, a ki él.

És bár a holtnak száma nincs,
 Az élőknek egy híja sincs,
 Mindenfelől a hegyközön
 Új had tolong, új népözön.

17.

Hej Béla, most, hej Kadosa,
Kemény táncz lesz ez a tusa!
 Barna hajú szép hunfiak,
 Mi haszna még a gyors nyilak!
 Bár tőlök a nap elborul,
 Tárnokvölgye bealkonyul:
 Zászlótokon lecsüngve áll,
 Nem repdes a turulmadár.

18.

„Előre hún, Nimrod fia!

Meg kell nekünk itt halni ma:

A vészbanyák ott fenn vadul
Csikorganak, s nem jó Hadur.

Előre hát, úgy forgassad
Utoljára kemény vasad,
Hogy sok vitézt küldhess levágva
Szolgáidúl a más világra.“

19.

Két kézre ví jó Kadosa,
Csillog-villog nagy pállosa;
Körül-körül hős Béla vág,
Omlik-bomlik a sokaság.

De, mint ha ki fővénybe ás,
Hull a porond helyébe más;
Vagy mint a hab meg' összecsap:
Úgy összefoly megint a had.

20.

Hiába vitt jó Kadosa,
Homályba száll fénylő vasa:
Ötet, kivel nem birna száz,
Lebirkozá vad Detre száz;

Mig Béla hőst a nagy tömeg
Nehéz ostrommal dönti meg,
Mint egy toronyt, mely egyedül
Sőkáig állt, a mig ledül.

21.

Hej! nem hamar lesz az, midőn
 Szilaj ménes fut e mezőn;
 Soká lesz, míg új gyökeren
 Fű és virág itt megterem.

A széles völgy *egy* lányom: a
 Súlyos had óriás nyoma,
 Ki egyet toppantott, s ehol!
 Egy emberöltő nincs sehol.

22.

Százhusz ezer jó hún halott
~~S két annyi ellenség van ott;~~
 Nem ellenség, mind vérrokon:
 Vérök vegyest foly a fokon.

~~Ki a vesztes? ki a nyerő?~~
~~Erőtelen mindkét erő,~~
 Győztes, legyőzött, — mint a hogy
 Két birkozó egymásra rogy.

23.

Oket, az ég átellenén,
 A két hajnal harcban lelé;
 S mire megoszlott a csata,
 Már visszajött az éjszaka.

A hún, mikép földhöz vert vad,
 Pihegve a sikon marad:
 Míg Detre és győzelmi társa
 Elég erősek — a futásra.

24.

„Hol egy paripa, mint a téj?
 Másik fekete, mint az éj?
 Kövér, hibátlan harci ló:
 Ezt kívánja Hadur s Manó.“

Ősz Torda im kettőt hozat:
 Lobog, ropog az áldozat,
 Füstjétől az ég tetején
 Piroslik nagy éjszaki fény.

25.

„Szép hún anyák hős magzati,
 Ne esetek bánatba ti:
 Armánynak a boszú elég,
 S Hadur mosolygva néz felénk!
 De, mielőtt új napja kel,
 A holtakat temessük el,
 Nehogy haragja döghalált
 Eresszen ránk, ostor gyanánt.“

26.

Táltos szavát ilyen veszik —
 S a fél tábor temetkezik:
 Temeti a másik felét,
 Dombbal fedi nyugvó helyét:
 Külön-külön egy-egy csoport
 Temérdek földet összehörd;
 Tölcséres a domb, és középén
 Sok halott ég máglyák tüzeben.

27.

Széles az éj köröskörül,
 Tárnokvölgye belémerül,
 De hosszában, de széltiben
 Sok tűz lobog egyszeriben.
 Távol ha nézné valaki,
 Vélné, hogy a menny csillagi;
 Közötte sűrű népgomoly
 Sürög-forog, mint hangyaboly.

28.

Szép a halál a harcmezőn,
 Valaki ott meghal dicsőn:
 Bajtársi őt paizson viszik,
 Iját, tegzét mellé teszik;
 Mellette bárdot, kelevézt
 Fényes, fehér tüzláng emészt;
 Három követ, s azonfelül,
 Halmot raknak reá jelül.

29.

De hős Kevét nagy sokaság,
 S Bélával egyben Kadósát,
 Az ország utjához közel
 Egy domb alá temette el.
 Es a halomtetőre jelt
 Magas kősziklából emelt,
 Mig ajkain a tenger népnek
 Búsan bűgött lassú gyász ének.

30.

Örökre hát a vérmezőn
 Bátor *Kevének* háza lőn;
 Hol ő hadával nyúgoszik,
 A temetőt így nevezik.

Év, év után gyorsan lejár,
 Jő-megy mikép vándor madár;
 De, egy sem költi fel Kevét, —
 De egy sem oltja ki nevét.

31.

Harmadnap a hunok hada,
Mint uj vihar, feltámada;
 Harmadnapon kürtödbe fűsz
Torda fia, hős *Bendegúz!*

Zászlóidat a keleti
 Szellő vigan lebegteti,
 Hogy a turul repdes belé —
 Nyugot felé, nyugot felé!

32.

Nem messze van már Cezumór,
 Ott éri ő Makrint utól;
 Hadával a Hunbérczre hág:
 Onnan zúg le a sokaság.

A déli nap megváltozik,
 Fényében megfogyatkozik,
 Elrejtí szép ábrázatát:
 Ne lássa e szörnyű csatát.

33.

Fényes delet éjszürkület
 Váltá fel a küzdők felett,
 Rémes homályban dül a harcz,
 Haragosabb lesz minden arcz.

Ám Isten úgy akarta, hogy
 Az ellenség ritkulva fogy,
 S hegyről alá vérzuhatag
 Hömpölygeti a holtakat.

34.

Szórja nyilát hős Bendegúz,
 Ivet nem is hiába hűz;
 Csörög-csattog szélvész gyanánt,
 Kardot nem is hiába ránt.

Kardjával ő Makrin fejét
 Irgalmatlan repeszi szét;
 Mig gyors nyilát az ívnek hurja
 Szász Detre homlokába furja.

35.

Utoljára lőn az, hogy ott
 Makrinnak a nap elfogyott!
 Majd megteli vidám sugár:
 De Makrin azt nem látja már.

Ám Detre hős, mint egy bika,
 Ha taglót érez homloka,
 Megrendül a csapás miatt —
 S kettétöri a vas nyilat.

36.

~~„Add meg magad, jó Detre-szász!”~~

— Nem én soha, mig élve látsz.

~~„Add meg magad kegyelemre!”~~

— Nem én soha, szégyenszemre.

S mint a szelindek hogy forog,

Ha tépik nagy komondorok:

Majd erre, majd amarra csap, —

Homlokában a vas darab.

37.

„Kár volna még, vitéz, neked

Táplálni éhes ölyveket,

Heverni mint egy kódarab

S nem úzni el a madarat.

Imhol kezem: fogadd jegyül

Békében és hadban frigyül.”

~~És Bendeguz és Detre-szász~~

Kezet kézben ropogva ráz.

38.

Ott a sereg három napig

Áldoz, toroz, vigan lakik;

Hadúrnak ott háláadást,

Ünnepeltek nagy áldomást.

Peng a koboz: hurjaira

Harczot idéz a dalia:

Őseiről csatás emléket;

S elzengi — mint én az övéket.

SZENT-LASZLO FÜVE.

NÉPMONDA.

(1847.)

I.

Ezer év után még nem irtak nyolczszázat,
Hanem legfölebb csak nyolczvan-egynehányat,
Mikor László király, magyarok királya,
Pogány kun hadakkal háborúba szálla.

Nagy volt a vérontás, folyt a vér, mint patak,
Tőle a vizek is mind megáradtanak,
A mező sik-vér lett, mint valamely tenger,
Sziget benne a sok halomra ölt ember.

Kivel sebje nem birt, az vérbe fúladott,
A félig elevent megfojtá a halott.
Elveszett a kun mind, vagy esett rabságba,
Egy maradt hirvinni messze Kunországba.

Fényes győzödelem, zsákmány sok és gazdag:
A magyar vitézek ezeken osztottak;
Osztottak, lakoztak, nagy vigan valának,
Itták áldomását a nehéz csatának.

A király ellenben csöndes sátorában
Buzgón imádkozva térdepelt magában,
Fényes győzedelmét nem tartá övének,
Hálát adva érte Ura-Istenének.

De nem hallgatá meg a felséges Isten,
Véres háborúkbán mivel kedve nincsen,
Véres háborúkbán, emberáldozatban
Hogy gyönyörködhetnék a jó Isten abban.

Hiába, hogy a vért szomjas föld feliszszá,
Boszúért kiált az az egekre vissza,
S jaj annak a népnek, vétkezett az sokat,
Kit a boszuálló Isten meglátogat!

Akkor is elküldte öldöklő angyalát,
Széles e hazában támaszta dőghalált,
Rendre hullott a nép, mint midőn kaszálnak
Hull a fű előtte az éles kaszának.

A vérnek mezején büszhődöző testek
Fojtó páráikkal lettek a győztesek,
A magyarok pedig omlottak szüntelen,
Keserű lett nékik a szép győzödelem.

Minden utcza és ház telve dőghalottal,
De, hogy eltemetné, nincsen ember ottan,
Másszor a holt-testet hordták a mezőre,
Most az élő ember futott oda tőle.

Szomszédnak a szomszéd bajához nincs köze,
Hamvából kialudt a barátság tüze,
Meggzúnt a rokonság, nincs testvér, atyafi,
Elhagyák az apát fölnevelt magzati.

Édes anya, látván hogy ajaka kékül,
Sikoltva szaladt el beteg gyermekétül:
De futósabb lőn a halál sárga lába:
Elfogá s leverte az anyát futtába.

A reménység is, mely fogytig ki nem fárad,
Rövidebbre fogta most a kantárszárat:
Másszor az esztendőt hatvanával mérte,
Most, ha volt egy napja, azzal is beérte.

Kiki mit gyakorlott, arra ment a szája:
Vagy imádkozásra, vagy káromkodásra, —
Mindegy, akármelyik haljon meg hamarabb:
Mi öröme annak, a ki élve marad? —

II.

A király pedig últ a földnek porában,
Bűnbánatot tartván néma sátorában;
Meggzaggatta szárnyát gyászos köntösének,
Koronája helyét hamuval hinté meg.

Fenn szóval könyörge. Én uram Istenem!
Könyörülj, könyörülj veszendő népemen;
Ontsd ki rám, ha tetszik, méltó haragodat.
Csak népepről vedd le sujtoló karodat.

Így könyörge László, magyarok királya.
Hát ime! tömérdek nép tolong hozzája:
Férfiak, asszonyok, vének és gyermekek,
Mint sirból kijáró halvány kísértetek.

Zúgó mormolásuk hallik már előre,
Mintha messzi földről sáskafelleg jőne,
Vagy mint ha föld alól mennydörgést hallani,
S mond a pásztor: no lesz az éjjel valami!

A hogy közeledtek, nőttön nőtt a lárma,
A király felállott, a népet bevárva;
Nem ijedt ugyan meg, nem szokása félni,
De mégsem tudá a dolgot mire vélni.

Hiába tolultak a király elébe,
Hiába volt mindnek hangos a beszéde,
És hiába hallott a király oly sokat:
Egy csöppet sem érti zajos panaszukat.

Végre egy kiállott s telt torokkal szóla:
Atyafiak, mondá, hallgassunk a szóra,
Ne beszéljünk ezren, ugy sohsem lesz vége,
Nem figyelhet mindre király ő felsége.

Egy a kívánságunk, egy az akaratunk:
Egy is elbeszéli, mi pedig hallgatunk,
Vagy, ha más nem volna, én is elmondhatom,
Szóljatok, ha úgy nincs, a hogy előadom.

Helybehagyta a nép és elcsöndesedett.
Akkor amaz egyik ily beszédet kezdett:
Uram király, László, azt kérdem, tudod-e
Hogy mi végett jöttünk most ennyien ide?

Oh jaj! tekints végig széles országodban,
Meglátod a szörnyü romlást, a mi ott van:
Ide s tova elhull néped egész nyája
És vad állatoknak lészesz a királyá.

Hiába parancsolsz böjtöt, imádságot,
Azzal meg nem óvod haldokló országod,
Könyörögtünk untig, de a böjt, az éhség
Csak öregbité a pestis dühöngését.

Mi az oka ennek? ismerjük el végre:
A mi bolondságunk és apáink vétke:
Elhagytuk az Istent, elpártoltunk tőle,
Ki Szittyáországból kihozott e földre.

Sovány puszták helyett szép országot adott,
Jó baromtenyésztőt, tágast és gazdagot,
Nagy széles folyókat, halat bennök sokat,
Vadas erdőt, hegyet, tiszta forrásokat.

De többet akaránk tudni az őseknél:
Meggzűntűnk áldozni buzgó kűtfejeknél,
Rátettűk kezűnket sok áldozó kőre
S új Istennek raktűnk templomot belőle.

Ezért, hogy az Isten, magyarok Istene
Nagy haragra gerjedt népének ellene
És monda: erőmet rajtok megmutatom,
Elsepervén őket, földjűk másnak adom.

A mit elmondott, azt meg is cselekedte,
A szép kűtfejeket mind kiűritette,
A folyóvizeknek elszelé futását,
Zöld méreggel vonta be a tavak hátát.

Hiába könyörgűnk most az új Istennek
Hogy szakaszsa végét a veszedelemnek:
Erősebb a régi, az ősek Istene:
Jaj nekűnk! mert nagyot vétkezűnk ellene.

Azért, uram király, kérjűk felségedet:
Töröld el közűlűnk az új tiszteletet,
Régi Istenűnkhez folyamodjűnk vissza,
Áldozzűnk a kutnál, hadd legyen az tiszta.

Ezt kell tenni, uram, s ezt fogjűk mi tenni,
Mert nem akarűnk mind egy lábìg elveszni,
És ez egész népèd kívánsága pedig,
Csak a pàpoké nem, kik a bárányt szedik.

Így beszélt az ember, akkor félre állá;
 Nagy kiáltozás lett utolsó szavára,
 Ráhagyá a népség, de a kegyes király
 Felháborodék a pogány beszéd miá.

Összetette kezét, hogy reszketett belé
 És nagy indulattal az égre emelé,
 Maga is felnézett; mindenik láthatta,
 Mert egész fejével őket meghaladta.

És mint szózatot, mely a pusztában kiált:
 Hallák imádkozni a felséges királyt:
 „Hatalmas Uristen! seregeknek ura!
 Haragod e népre ne gerjedjen ujra.

Oh, ne vond el tőlük lelkednek világát,
 Inkább orvosold meg elméik vakságát;
 Nagy Isten! mutasd meg erejét csudádnak:
 Teremts csodát nekik: hisznek, mikor látnak.“

Még soká könyörge, mert mozgott a szája
 Nézvén a magas ég domboru boltjára:
 Megnyitá azt Isten és látást mutatott,
 De a mit a király csak maga láthatott.

A nép pedig bámul a kegyes királyra,
 Hamutól megőszült fedetlen hajára,
 Nézi, nézi, hát csak azon veszi észre
 Hogy világosság száll a király fejére.

Megdöbbsent a mellök, hajuk felborzadott,
Egy szilaj hidegség a szivükhöz futott,
Térdre hulladoztak és úgy könyörgének
A nagyhitű király erős Istenének.

III.

A király, végezve buzgó könyörgését,
Vissza sátorába intézte menését,
Elvonult a sátor benső rejtekébe,
Künn maradt ellenben térdepelő népe.

Ott letette a gyászt, bíbor köntöst vett fel,
Szög haját megkenete illatos kenettel,
Arany koronáját a fejére tette,
Aranyos kéziját bal kezébe vette.

És kiment a néphez, és hirdette annak:
„Örvendj, népem, örvendj! adj hálát Uradnak!
Adj hálát az *első, egy, igaz* Istennek:
Mert megadta végét a veszedelemnek.

Gyöngge szolgájának mert látást mutatott,
Népem orvosává engem felavatott:
Jertek el! lássátok s higyetek nevében:
A keresztyén népek igaz Istenében.“

Szóla s ment előre, a csoport követte,
 Pázsitos szép helyre a népet vezette,
 Tegzéből nyilat tön a felvont idegre,
 S inte mindnyájoknak: térdepeljenek le.

Megfogadta a nép. Akkor a fejdelem
 Ment tovább s megállta egy dombosabb helyen,
 Kézivét koronás feje fölé tartá, —
 Pendült a feszes hur, mikor elpattantá.

A nyil meg süvöltött a levegő égben,
 Mint egy futó csillag tündökölt reptében,
 Majd leszállt a földre szárnya suhogtatva,
 Szigonyáig fürta fényes hegyét abba.

A király pedig ment fölvenni a nyilat,
 S im egy *fülel* van kopótyuja alatt:
 Ismeretes fűnek volt az a levele,
 Melynek a nép száján *keresztfű* a neve.

S monda László: „Ime gazdag kegyelmében
 Fűvet adott Isten csodálatos képen,
 Melytől enyhülést vesz a dühös nyavalya,
 S megszűn öldökölni a halál angyala.“

Adta kézről-kézre, hadd ismerje minden,
 Ismeré azt a nép, szedett abból menten,
 Szájról-szájra terjed hire a csodának:
 A sir szélén állók visszafordulának.

Megszállt a halálnak vészes áradása,
Régi medre közzé visszatért folyása,
Házakban az élők folyvást szaporodtak,
Megsiratva mentek földbe a halottak.

A nép is e dolgot megtartá eszében,
Hite megerősült igaz istenében,
Nem sovárga többé pogány áldozatra,
Lelketlen kövekre, vagy forrás-patakra.

A fűnek pedig, hogy lenne emlékezet,
A „keresztfű“ helyett ada másik nevet:
Felragadt az új név s a fűvet ma is még
Szent-László fűvének híja a magyar nép.

DALIAS IDŐK.

ELSŐ DOLGOZAT.

ELSŐ ÉNEK.

Az idő akkoron szép folyással vala,
Az bálványimádás immár megszűnt vala.

Illosvai.

Visszanéz a magyar, sóhajtva néz vissza,
Te dicső hajdankor! fényes napjaidra;
Szomorú tallóján ősi hírnevének,
Hej! csak úgy böngéz már valamit — mesének.
Én is visszanézek, el-elképzelődöm,
Toldi jut eszembe, régi ösmerősöm;
Látok győzedelmes nagy királyt és szép hont,
Krónikám ezekről ilyen éneket mond.

Már lecsöndesült a háborúk morajja,
Felvirult a béke, mint a zöld olajfa!
Már ~~pihent a bajnok maga kénye-kedvén,~~
Nehezebb időkre erőt gyűjtögetvén:

De Lajos kerülté puha párnaszékét,
Mert neki nagy lelke nem hágy vala békét:
„Elmegyek, fordúlok egyet-kettőt,” szóla,
„Hiszen én vagyok az ország számadója.”

Senkinek se mondá, titkon útra készült,
 Ócska ~~dolmányt-szerze; s egy ütött-kopott~~ szűrt,
 Rössz süveg fejében, vállain kötőfék,
 Akkor egy otromba lóra fészkelődék:

Lovait kereste, mint szegény kárvallott,
 Szedte a begyébe a mit látott, hallott:
 Merre mi panasz van; mi a népség terhe;
 Hogy teszik a törvényt a szegény emberre.

Három nap bolyonga. Harmadnap estenden
 Megállott egy falu végén, hogy pihenjen:
 Gyönyörű mező volt, bokáig érő gyp,
 Leszállott a lórul, gondolá, hogy étet.

A nap is fejét már hajtá nyugalomba,
 Piros paplanát szép orcájára vonva;
 Hát neki hol vetnek, vajon, ágyat, hol hál?
 Szállást kér valamely jószívű bokornál.

Nagy fejer ház volt a falu szélső háza,
 Oda ment itatni, hogy kizaboláza;
 Nyitva volt a kapu, azaz nem is nyitva,
 Hanem a sarkából messze kihajítva.

A kutyák ~~azonban rátámadtak csúnyán,~~
 De a kúton álla egy szép hajadon lány,
 Szélt a kutyáknak, ezek szót fogadtak
 S egyenkint morogva hátra sompolyogtak.

Akkor mond a király: „Szépséges kisasszony,
Útas ember vagyok, szabad-e itatnom?“

Felelt a leányzó: „Ugyan hogyan volna,
Szegény ember, — hanem hova megyen már ma?“

Jobb bizony, ha nálunk megpihen kegyelmed,
Holnap idejében megint útra kelhet.“

És a szép szávakhoz nézett is oly szépen,
Hogy repesett a szív a király mellében.

De felelt az útas: „Követem személyét,
Ilyen úri háznál ~~nem forgottam-én-még~~;

Másutt is találok valamely szállásra:

Úrnak úr, szegénynek szegény az ő társa.“

Hallá ezt a gazda, és a tornác alól

Parancsolva-formán a beszédjébe szól:

„Igen hát, öcsém, de nem addig van ám az!

Ki itt esteledik, bizony itt is hál az.“

Avval hátra inte s előjött egy szolgáló:

„Péter, a lovat kend beköti az ólba,

Te pedig, barátom, gyer a házba vélem,

Mert nem mégy el innét, engem úgy segéljen!“

Tetszett e magyar szív a fejedelemnek:

Nem is a kis házba, a felházba mentek;

Ott az asztalfőre ülteti vendégét;

Hasztalan szabódik, nem hágy neki békét.

„Angyalom Piroskám,“ a gazda kiszólal,
 „Hoznál egy italt bort a fejeér kancsóval!“
 Megfogadta a szót, az edényt kimosta
 S felhozá a jó bort gyönyörű Piroska.

„Nosza, édes lyányom, mutass emberséget,
 Unszolá az apja, „kínáld a vendéget.“
 Ráköszönte a lyány, de rögtön kifordult,
 Tüzes lett a képe, de nem a kis bortul.

Míg Piroska dolgát végezé a konyhán,
 Folyt a szó odabenn, az ital is folyván;
 Mikor pedig a tál asztalra kerüle,
 Mind a hárman helyet foglaltak körülé:

Legfelül a király, oldalvást a gazda,
 Szembe a királylyal, legalul, Piroska:
 Hej! ha tudta volna, az útas ki légyen,
 Vacsorája miatt megölné a szégyen.

Pedig volt, a mennyi szemnek szájnak kellett:
 Szép fejes saláta, kövér bárány mellett;
 Jó lepény, túróval; eper és cseresznye;
 Lépes méz a kasbul frissiben lemetszve,
 Tiszta mint az arany, illatos, mert rajta
 Kedvesen megérezett a virág zamatja;
 Hozzá a jeles bor, érmelléki fajta,
 S a szép lyány mosolygó, piros ábrázatja.

Mindez a királynak tetszett igen nagyon,
 Kicsi kéne hozzá, hogy magán kiadjon,
 Úgy kinyílt a szíve, oly nehéz volt néki,
 Hogy magát egészen mért nem öntheté ki.

Lelkéről a titok — ez a lenge fátyol —
 Mint az árnyék, majd-majd ellebbent magátol;
 De meg' arra gondolt: hátha megijednek?
 Mért szakaszsa végít ennek a jó kedvnek?

„Ejnye öcsém, azt se kérded, kinek hínak:
 Ha hallottad hírét a vén Rozgonyinak . . .“
 Szóla most a gazda: „Pedig úgy illenék,
 Hogy már most egymásra kancsót ürítenénk,
 Más egészségiért, a magunk javáért,
 Új barátságunknak állandó voltaért,
 Hazáért, királyért . . . hanem még egy hia:
 Becsületes neved, édes atyámfia?“

Válaszolt az útas: „Éltesse az isten!
 A Rozgonyi urak híres urak itten,
 Gazdagok, vitézek, a mint hébe-hóba
 Emlegetni hallám, gyermekségem óta.

Makkos erdejök nagy; faluik, pusztáik,
 Ménes-gulyabeli és sertés marháik; —
 Hogy-hogy nagy jó uram épen azok féle!
 Tartsa meg az isten, háza örömére.“

Ráivék, azután ilyen mesét mondott
(Melyet ivás közben hirtelen kigondolt):

„Jaj, biz én nem igen dicsekszem nevemmel,
~~Szegény fiú vagyok, neha nemes ember.~~

~~Nagyon megromlottam: valamely zsványok~~
~~Három új hámomat üresen hagyának,~~
A miatt szántatlan, vetetlen maradtam;
Nagy földet bejárék, de rá nem akadtam.

„Különbén Apáti volna lakóhelyem,
S mikor otthon vagyok ~~Csuta György a nevem;~~
Csuta most, de apám azt vitatta holtig,
(Hamis bor, az ember nyelve hogy' megoldik!)

Azt vitatta, mondom, szegény jámbor öreg,
Hogy a nemzetségük *Árpád* vérből ered
Lyányágon. S neheztelt, hogy nem hitte senki,
... Lánczhordtát, nagy uram, csak ne nevéssen ki!“

Felelt Rozgonyi úr: „Mondasz, hé, valamit:
Régóta vizsgálom képed vonásait:
Szemed járásából mindjárt kiláttam azt
Hogy' ha nem vagy is úr, nem vagy épen paraszt.

Ki tudja? ki merne hitet mondani rá?
Hol fel a talpával a kerék, hol alá!
Bocskor a lábán ma sok régi nemesnek:
Megjárod bizony, ha még királynak tesznek!“

Jót nevettek rajta mint valamely tréfán;
 Mosolygós arczával távozott a szép lány;
 Csuta György pedig szólt (már csak így nevezem):

„Hm! királynak? engem? nehezen, nehezen....

De, négy szem közt mondva, bizony a mostani
 Királyra is tudnánk sok hibát mondani —“

„Mit!“ kiált Rozgonyi: „öcsém uram hallja!....“

S rácsapott öklével a kemény asztalra.

Nevetett a király: „No nó, édes uram....

Hanem, szó a mi szó, gyönyörű lánya van:

Milyen a járása, termete, milliom!

Csak úgy libeg-lobog, mint egy szál lilium.“

Ránézett a gazda, amúgy kétkedőleg,

Hogy minek gondolja: tán leánynézőnek?

Miután a szemét az nem sütötte le,

Sohajtván egy nagyot, ily szókkal felele:

„Haj!“ elkezdi „mondjam? ne mondjam? mi haszna:

Minden embernek van baja meg panassza,

S én az én bajomat meg nem gyógyíthatom:

Nekem ez az egy lány örömem, bánatom.

Örömem szépsége, örömem jósága,

Ő lelkemnek lelke, szememnek világa,

Házam drága kincse, kertem gyöngyvirága:

De mégis hiába:—hej!—mégis hiába.“

„Mert van egy új törvény — hallhatád is, hogy mi —
 Kár volt a királynak azt a törvényt hozni,
 Hogy fiágra szóló, apárul-maradtat,
 Kinek fia nincsen, lányára nem hagyhat.

Ez az én keservem, ez az én bánatom.
 Renyhe fog czivódni sok szép birtokomon,
 Idegen rokonság, kinek életemben
 Egy pohár borát, egy jó szavát nem vettem.“

Neki szomorodott rajta egy kicsinyég,
 Szomorúbb is volna, hogyha rá nem innék
 És ha nem biztatná a kívül beszélget,
 Jó tanácsot adván és jó reménységet.

De Lajos elkezdi, gondolkozás után:
 „Volt-e már e végett, nagy jó uram, Budán?“
 Fejét rázta, hogy nem; igazán, nem is volt,
 Azt se tudta, hogy mért kérdi Lajos e szót.

„No hát“ mond az útas, „fogadja tanácsóm,
 Menjen a királyhoz, kérje meg alásson:
~~Uram fejedelmem, én ez meg ez vagyok,~~
 Felsőgedhez ebben meg ebben fáradok,

Nevezet szerint, hogy van nekem egy lányom,
 De fiam nincs, kire a birtokom szálljon:
 Tegye azt felséged *mintha fiú volna,*
 Írja örökségem kedves leányomra.“

Megörült a gazda: „Héj be áldott szó ez!
 Hogy ne tenném meg, ha tudnám hogy való lesz
 Beh nem válogatnék gazdag vőlegénybe’!
 Lenne itt elég, mit aprítani a téjbe.

Öcsém, öcsém: akkor én csak *embert* néznék,
 Nem kéne egyéb, mint személyes vitézség:
 Ki mindet legyőzné vitézi játékon,
 Annak adnám díjul kedves ajándékom.“

Ragyogott a szemé, az orcája égett,
 Mintha így biztatta volna a vendéget:
 „No fiú, ~~ha tetszik a Rozgonyi lyánya,~~
~~Állj elő, mutasd meg hogy te sem vagy gyáva.“~~

Pedig a királynak más volt a fejében,
 Szive választotta van már neki régen:
 Valakinek szánta, hej! valaki-másnak
~~Rozgonyi Piroskát: derék Földijának.~~

Még egy jó darabig fenn beszéltek erről,
 Azután egyébről, azután mindenről,
 Azután késő lett, a király is bágyadt
 S megveté Piroska a drágaszép ágyat.

Apjának, magának ott az első házban,
 Vendégnek külön, egy benyiló szobában:
 Czifrát, menyezetest, négy oszlopon állót,
 Kétfelé hajtván a selyem szunyoghálót.

Mielőtt azonban a dagadó párnák
 A király szemeit nyugalomba zárnák,
 Mielőtt az ágyba fekünnék, mely tiszta
 Színével, szagával édesdeden hitta:

Pergamen levelet vett ki tarsolyából,
 Megírta, pecsétet is nyomott rá hátul,
 Kis gyűrű pecsétet egy darab viaszra, —
 De azért csak annyi volt annak a haszná.

Mert midőn a király hajnal hasadtával
 Fölkele, hogy számot vessen a gazdával,
 (Nehéz számadás volt, nehezen lett vége:
 Telhetetlen volt a gazda szívessége);

Mikor elbucsúzott, kétszer, háromszor is,
 És utána néztek, míg elült a por is:
 Vánkos alatt a lány ilyen írást lelvén,
 Olvasá, de a szó fennakadt a nyelvén:

„Rozgonyi Piroska, Rozgonyi Pál lyánya,
 Fiu gyanánt leszen apja vagyonába' —
 Egyetlen örökös, ura mindenének,
 Dísze, fentartója a Rozgonyi névnek.

Harci játékot tart piros pünkösöd napján,
 S ki legbajnokabb lesz, azé legyen a lány
 Mert ezt így helyesnek, és jónak találja
 LAJOS, Magyarország mostani királya.“

Fölösleges volna hosszan elbeszélmem,
Mint elálmétkodtak ezen a levélen,
A levélen is, de hát még az íróján!
S mennyi féltét gondolt a szép eladó lány.

A pünkösöd azonban már nem vala távol,
El-elmúlt egy-egy nap isten jóvoltából;
Nehezen is várták, készültek is nagyon —
Majd meglátjuk, de most egykicsit elhagyom.

MÁSODIK ÉNEK.

„Történék, hogy ismét esék gyilkosságba,
Melyért következék néki bujdosása.“

Illosvai.

Rozgonyi lakása nem valami fényes,
De akkor-időhöz nem is volt szegényes,
Nem gyalázta vályog erős téglá falát,
Sok henye kőtámasz terhelte oldalát.

Fűzes Tisza partján, Keszi helység mellett,
Kék erdő tövéből messze fehérrellett;
Maga birta Keszit az öreg Rozgonyi:
De más falu volt az, nem ez a mostani.

Nagyolotta másszor Pál gazdá e lakot,
Ha vendége nem ment, az útról is fogott:
De most annyi sok nép hova tud szorulni?
Mivel hólyag gyanánt nem lehet felfúni.

Kicsi ház, sok vendég: nincs gyalázatosabb;
Mintha ezt kiálná: odakinn tágasabb!
Maga, háztájéka gúny legyen, nevetség?
Inkább olyat teszen, hogy megemlegessék.

Kinn, a háza megett, puha szíkes gyepen,
 A viadal helyet kimérte kereken,
 És körülszegette czifra új korláttal,
 Magasan, hogy a ló se ugorja átal.

Kívül e sorompón *várost* építtete,
 Deszka és czölöp volt annak épülete,
 A melyet bevontak becses szőnyegekkel:
 S készen vala mind ez, pünkösd napján, reggel.

Gyült azonban a sok fényes úri vendég,
 Férfi-, asszonycseléd, ifjú leventék;
 Keszi csendes táján támad szokatlan zaj,
 Közel, mint egy vásár, messziről mint a raj.

Ott van az ifjúság színe, lángja, lelke,
 Virágos azoktól a Rozgonyi telke;
 Czifra köntös, szerszám, lovak, hadi készség:
 Külön mind egy-egy kincs, többi közt csekélység.

Hajnalban a konyha már füstölni kezdett,
 Valamint a méhkas, az is megeresztett:
 Rajja megszállott egy hátulsó udvaron:
 Ott egész ökör sül, itt az apró barom.

S mint a hangya-sereg, czipelvén tojásit,
 Egy rész mindig megyen, mindig jó a másik;
 Azt mivel ki s be szakács-asszony, kukta,
 Szolgáló, bejáró — soha nincsen nyugta.

De Piroska nem lát konyhához e napon,
 Ki sem mer szegényke nézni az ablakon;
 Lopva ugyan egyszer fölment a padlásra,
 Onnan leskelődött, hogy senki ne lássa.

Jól esett az neki, öröme telt benne,
 Hogy érte fáradság annyi szép levente;
 Mint virágos kertben, köztük úgy válogat:
 „Ezt szeretném — vagy ezt — nem azt — a másikat.“

Mikor aztán a nap úgy kenyér-ebéden,
 Vagy talán már feljebb lehetett az égen,
 A fiatalság is várakozni restelt:
 Viadal bírakat tettek és bajmestert.

Legottan a bírák igazlítás végett,
 Elfoglalák a nagy vörös bársony széket;
 A mester pedig fölnyitván a korlátot,
 Hangos kürtjébe futt, s arra így kiáltott.

„Vitézek, daliák, a sorompó nyitva:
 Nevezetes harci-játék leszén itt ma,
 Király levelével, a szép Piroskaért,
 Rozgonyi uramnak egyetlen lányáért.

Először is magát kiki bejelentse,
 Nyilat húzzon, a hogy üti a szerencse;
 A ki aztán sorba le fog győzni hármat,
 Az nyeri jutalmát, a mér' ide fáradt.“

De a birák közül egy felállván, monda:
 „Menyasszony is kell még a lakodalomba!“
 Akkor néztek széllyel és küldének postát,
 Hogy siettetné a szemérmes Piroskát.

Váltig restelé az, váltig is szabódott,
 Tűje, kapcsa, bokra, tört, szakadt vagy oldott;
 Nagy sor ám az, annyi nép közé lemenni:
 De ha parancsolják, mégis úgy kell lenni.

Azonba, hogy én is szavam ne felejtsem,
 S a beszéd főnalát szála mentin fejtsem:
 Egy vitézi farka érkezett lóháton,
 S megállottak, nézni, kívül a korláton.

Idegenek — azaz senki nem ismerte;
 Némelyik az arczát pólyába tekerte:
 Nem azért, hogy a nap heve meg ne ártson,
 Sőt hogy, sisak helyen, még meleget tartson. *)

Soknak a rostélya úgy le volt bocsátva,
 Hogy az ember csak a szeme fényét látta;
 Kettő ezek közül oly tüzesen égett,
 Hogy elkapta szemét, a ki abba nézett.

Mint erős bajnoktól megszalad a gyenge:
 Oly nehéz volt másnak nézni e két szembe;
 Hozzá a nagy termet, izmos válla, karja:
 Ki lehetne más, mint Toldi Lőrincz sarja?

---

*) Galeotti. Cap. XIV.

Ő volt, nem is egyéb. Mellette a ki áll,
 Kissé görbe vállal, maga Lajos király;*)
 Szemé barátságos tűz módjára lángol,
 Mely körül édesden megtanyáz a vándor.

Halkan, a mint látszik, Toldival beszélget:
 Javasolja neki a szép feleséget;
 De Toldi azt mondja: „kard a feleségem,
Fiaim s leányim: harczi dicsőségem!“

Ezt dörmögte Miklós, ez az ő nótája,
 Ha nagyon faggatják, esküt is mond rája;
 Özvegy édes anyja pedig mennyit kérte!
 Csuda, hogy ez egyet meg nem teszi érte. —

Azonban Piroska végre felöltözött,
 Sétál már tizenkét szép hajadon között:
 Drágaköves párta, fehér ruha minden,
 Hó színű selyemből . . . . nem adták azt ingyen!

Pártája mellé egy ma hajnalban nyitott,
 Gyenge rózsaszálat könnyezve szakított;
 Egyéb öltözete mint a többi lányé:
 De azok szolgálók, ő pedig királyné.

Vessző a növése, szellő a menése,
 Hallhatóbb szive, mint lába döbbenése;
 Suhog a ruhája, párta-pántlikája:
 Hosszu sor mosolygás húzódik utána.

---

*) Turóczi. Pars. III. Cap. LV.

Hát Miklós ne látná azt, a mit mindnyájan?
 Hej! megakadt szeme, megakadt a lyányon. —
 A bajmester pedig még egyszer kiáltott,
 Még egyszer nyitá föl a magas korlátot.

S jöttek a vitézek nem remélett számmal,
 Paizs-, pánczélosan, kész hadi szerszámmal;
 De sisak borítá arcostul a főket!
 Tán szülő anyjok sem ismeré így őket.

Először is tehát bevallani mentek:
 Kicsodák, micsodák és miféle rendek;
 Sugva gyónták ezt be s a viadal bírák
 Személy szerint egy nagy öreg könyvbe írák.

Azután a nyilat húzták ki sorjába,
 Hogy szép rendbe' menjen, ne csak bolondjába;
 Majd a két elsőnek, a mint a sors érte,
 Külön péczéit a bajmester kimérte.

Elosztá közöttük a *napot*, a *szelet*,
 Aranyos botjával vágva feje felett;
 Most ama vitézek, tárogató jelre,
 Lovaik zabláját eresztik egyszerre.

Mindenik nagy láncsát szegez jobb kezében,
 Úgy roppannak össze a kellő középén,
 Bár a láncsa hegyes, nem pedig oly csonka
 Mint a más nemzetek bajvivó dorongja. *)

---

*) Galeotti. Cap. XIV.

Megtartá a hegyét paizsok, pánczéljok,
 Nem onta piros vért gyilkoló aczéljok;
 De, mint ágyugolyók egymásba ütődve,
 Mind a két bajvivó lezuhant a földre.

Azután más kettő álla ki rendjével,
 Próbát tenni kisebb-nagyobb szerencsével;
 Kiket számbavenni se' időm se' gondom:
 A mi rám tartozik, röviden elmondom.

Volt a daliák közt egy magas levente,
 Holmi kis faluban torony is lehetne,
 Csak szamár alatta az a nagy bolond ló,
 Ugy ül rajta, mint az ujjamon egy olló.

Ez, miután hármat a fővenyre onta,
 Felállott a bíró s a törvényt kimondta:
 „Vitéz cseh Holubár! (igy hitták a nyerőt)
Tied szép Piroska, isten ember előtt.“

Felnyitá sisakját a győztes levente,
 Éktelen rút arcza ocsmányúl nevetve;
 Toldi is felnyitja, de már akkor ott van:
 A korpát tetején lova átalroppan.

Fél szemét a síró szép leányra veti,
 Csukló zokogása úgy fáj belül neki!
 A másik szemével Holubárt vigyázza, —
 Nem lehet, hogy tovább mérgét-zabolázza:

„Holubár, cseh fajzat, prédaleső sárkány,
A ki szűzvért szomjaz dögleletes torkán!
Megállj: meg ne érintsd gyöngö martalékod,
Mert bizony megbánod e mai játékot.

Ím én, Toldi Miklós, magyar nemes bajnok,
Veled itt ez órán, mérközni ohajtók,
Piroska nevében, gyöngé Piroskáért,
Síró szép szeméért, keze birtokáért.“

Monda rá a nagy cseh: „Te vagy az a Toldi?
Épen kezemre jössz: gyere számárolni!
Szerető bátyámat te ölted le, régen,
Még kölyök korodban, Duna szigetében.“

Felél vissza Toldi: „Azóta megnőttem:
Állj meg hát, gazember, állj meg hát előttem!“
S rohan a másakra eszeveszett dühvel,
Iszonyúság nézni, olyan dolgot művel.

Viszi Toldi Miklós, viszi a jaj-választ;
A király megtiltja, ő nem hallja már azt:
Csattog a vas pánczél, roppan a nagy láncsa,
Nem hallik a király ismételt parancsa.

Nem hallik a zajtól, fegyverek zajától,
Az iszonykodó nép hangos morajától,
Vitéz cseh Holubár sietős bajától,
Szörnyü Toldi Miklós veszett haragjától.

Holubár lenyelte újabb feleletét,
 Kényszeríté Miklós védni az életét,
 De nem volt sokáig védni azt szüksége,
 Lefordult a lóról — minthogy immár vége.

Toldi a nyeregből magát melléveti,
 Iszonyú csapásit kárba vesztegeti,
 Mint egy kévekötő, dühösen rátérdel,
 Pánczélos nagy mellét megroppantja térddel.

Helybehagyá a nép, ujjongatva tapsol,
 De feláll a király, sisakot lekapcsol,
 Leveszi fejről, a kengyelben állva,
 (Ismeretes göndör haja és szakálla),

És int a kezével, hogy szavát hallgassák: *)
 „Népeim, magyarok: törvény és igazság!
 Toldi Miklós tette halált érdemelne:
 Számkivetés léssen a király kegyelme.“

---

*) Túróczi. III. LV.

HARMADIK ÉNEK.

„Toldi Miklós hazaméne, Nagyfaluba.“

Illosvai.

Érkezik e perczen a királyhoz követ,
Összecsapzott szőre jó lovának, jövet;
Gyászos levelet hoz, sietős az útja,
Mi van a levélben, a jó isten tudja.
Mert fekete azon a zsinór, a pecsét.
Bontsd fel, király, bontsd ~~fel: megölték~~ az öcséd;
Olaszok ölték meg, orozva, titokban;
Önnön hitvese is tudós e dologban.

Hamar átfutá az irás foglalatját,
Hamarabb a halál színe, ábrázatját;
Nem időzött soká, visszament Budára,
Rozgonyi sem merte hini lakomára.

Az urak közt pedig arról foly a beszéd,
(Mert valami úton hallották a neszt)
Hogy nem éri még be a király e búval:
Megy az olasz ellen harczczal, háborúval.

De, mint szömjas plánta zivatar szelére,
 Úgy üdült, úgy éledt Toldi e rossz hirre,
 S így beszélt magához: „jó az isten, jót ad,
 Jóra igazítja bűnös-ember dolgát.

Oly erőtlen vagy-e, hogy vissza ne nyernéd,
 Bárha okkal-móddal, a király kegyelmét?
 Lesz idő, né busúlj: kijön még a sorja,
Tied lesz Piroska, ha isten akarja.“

Rozgonyi se várta volna ilyen végít,
 Szomorún marasztja szomorú vendégit,
 De azok köszönik a jó barátságot,
 Más időre hagyják ezt a mulatságot.

El is oszlott, a ki valamire való,
 Vagy, ha megmaradna egy két tányérnyaló,
 A többire nézve, csupa szégyenében,
 Az is haza kullog, szomorúan éhen.

Pál gazdának az most a vigasztalása,
 Hogy jó helyre esik az isten áldása:
 Begyűjti az egész vidékbeli szegényt:
 Egyenek, igyanak, hozzanak is edényt.

Maga méri a bort egy öblös kupával,
 S a szegény Piroska oly szívesen tálal;
 Jól esik, ha mondja némely öreg asszony:
 „Áldja meg az isten, lelkem szép kisasszony!“

De mihelyt bevonúl csendes rejtekébe,
 Ott terem előtte a dalia képe,
 Azé, a kit eddig ő soha nem ismert,
 Azé, ki levágta azt a csúnya embert,
 Azé, a ki magát veszélybe juttatta,
 És pedig ki miatt? pedig ő miatta!
 Akkor aztán elkezd keservesen sirni,
 S olyat érez, a mit nem tudok leírni.

Pál ur is rossz kedvű, dörmög tovább-elébb,
 Hát im alkonyatkor Toldi Miklós belép;
 No, köszön, fogadja, ültetné, de nem ül,
 Kérdezi, mi hozta ilyen véletlenül?

„Hej, vitéz nagy uram! hogy mi hozott engem?
 Kegyelmed lyányához való tiszta lelkem;
 Adja nékem a lyányt, meg tudom becsúlni:
 Helyét is megfúvom, ha le akar ülni.“

Azt is elbeszélte Rozgonyinak Toldi,
 Hogy' akar, mint akar bajából tisztulni:
 „Háború lesz, úgymond, kell ottan az ember,
 Másszor is segített rajtam a jó fegyver.“

Egy szó annyi mint száz: könnyen összefértek,
 Toldi meg Piroska gyűrűt is cseréltek,
 Jegyet is váltottak; de hogy tudniillik,
 Akkor viszi haza, ha baja elmúlik.

Megvacsorált Miklós, meg is éjtszakált ott,
 Másnap a leánynyal még egy pár szót váltott,
 Azaz, el se' hagynák azt a pár szót soha:
 De nyerit a Toldi nyughatatlan lova.

„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
 Isten veled atyám és szívem szerelme!”

„Áldjon meg az isten, kedves fiam téged:
 De várd meg legalább a kenyérebédet.”

Megfogadta Miklós, elkelt az ebéd is,
 Beszéltek, beszéltek, több volt hátra mégis;
 Jött azonban Toldi fegyveres szolgája,
 Hogy nem áll a Pirkó, a földet kapálja.

„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
 Isten veled atyám és szívem szerelme!”

„Áldjon meg az isten, kedves fiam téged:
 De várd meg legalább a déli ebédet.”

Megvárta, megevék azt is együtt, délben,
 Jó-soká maradt még Toldi menő-félben;
 Benyitott azonban a fegyveres szolga:
 Nem kell-e a lovat bekötni az ólba?

„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
 Megyek édes atyám és szívem szerelme!”

„Hordozzon az isten, jó fiú, de már ma
 Ugyan hová mennél, ilyen éjtszakára?”

„Este, vagy éjtszaka: tőle nem irtózom;
 Hova, merre megyek: az is az én dolgom:
 De tovább sehogy sincs maradásom itten,
 Hogy eddig maradjak, bizony azt se' hittem.

Isten hozzád, szívem édes szép szerelme!
 Addsa kicsiny kezed, borúlj az ölemre;
 Hadd szakítok rózsát gyenge rózsafádról —
 Egy csókot az útra piros két orczádról.“

Elcsattant az a csók, nem is egyszer pedig,
 Mint a földieper csattan mikor szedik;
 Rövid vége lett a hosszas bucsuzásnak:
 Nem is integettek messziről egymásnak.

Jó Toldi lovára csakhamar felüle,
 Szeméből valamit lopva kitörüle;
 Sarkantyúzza lovát, szintúgy vérzik belé:
 „Czo-fel, jó paripám, szülőhelyem felé.“

De mostan valami ötlik az eszébe:
 Fogja s a szolgának pénzt ad a kezébe,
 Mondva neki: „fiam, elmehetsz dolgozdra:
 Nincs tovább szükségem a szolgálatodra.

Hű és igaz voltál mindenkor énhozzám,
 Véték lenne ha azt meg nem jutalmaznám:
 Tied a ló, vidd el; vidd el a ruhát is:
 Ne ríj: ad az isten neked jobb gazdát is.“

Ezt mondá a bajnok, de hogy miér' mondta,
 Azt a szolgálta előtt bölcsen eltitkolta:
 Félt, nehogy, ez otthon másnak kibeszélje,
 Hogyan ejté megint ő magát veszélybe.

Tudta, hogy az anyja megijedne szörnyen,
 Isten mentsen, hogy ez a fülébe menjen!
 Így talán csak későn hallja meg, vagy soha:
 Mert hozzá se járnak, ő se' jár sehova.

Vele lakott másszor édes anyja Budán,
 De haza sovárgott, haza ment azután,
 Nehogy elpusztuljon gazdaság és hajlék,
 Mihelyt György fiának halomása hallék.

Mert nem ada isten hosszú éltet annak,
 Juttatá fogára erdei vadkannak;
 Toldiné fogta fel árva kis leányát,
 Fölnevelte szépen kedves unokáját.

Hej! nem is álmodta a nemzetes asszony,
 Hogy neki az a nap ily örömet hozzon;
 Ablakában ül, de onnan keveset lát,
 Mindössze az udvart, meg az aprómarhát;

Mert úgy volt a jámbor ősi ház kiszabva,
 És úgy látta jónak, a ki helybenhagyta,
 Hogy ne kandikáljon országba-világba,
 Nézzen, mint igaz bölcs, csupán önmagába.

Toldiné hát egyszer lódobogást hallott,
Szívébe azonnal gyors öröm nyilallott:
„Jaj! Miklós“ — kiálta és futott elébe,
Nem lelé a rostély nyitját hevenyébe.

Szép Etelke pedig, mihelyest meglátta
Hogy a kapu sarkán befordul a bátyja,
Szalad az udvarról, kengyelébe pattan,
Öleli, csókolja hogy szintolyat csattan.

Most leszálla Toldi és hagyá Etelkét,
Hadd jártassa Pirkót, töltsé abban kedvét;
Megcsókolta anyját halvány szép homlokán;
Addig fel se ment a lépcső három fokán.

Mikor pedig fenn volt, lehajlék hozzája,
Mégfogá a kezét, reáforrt a szája,
Édes anyja szegény! kívül a ruháján,
Csókolta nagy fiát, verő szíve táján.

Akkor a szobába vezeté be karon. —
Mondanom se' kell, hogy lett nagy lakodalom,
Alig lelte helyét Miklósnak az anyja, —
Cselédnek is állott pincze, kamra, konyha.

Bencze, a vén Bencze volt a pinczemester,
Ki is tört belőle, hogy ő arra nagy szer:
Úgy járt, ha borér' ment, hogy ne kelljen várni,
S úgy hozott, hogy kétszer soh'se kelljen járni.

De maga korán sem ivott azér' sokat,
 Forgatván fejében apai gondokat;
 Ivott ő, mint szokta, sziv vidámság végett,
 Vagy midőn kínálni kelle a vendéget.

Hanem mikor látta hogy nincs semmi hiány
 Enni, avagy inni egy cseléd sem kíván:
 Intett a fiának, egy szálas legénynek
 S ketten a szobába Toldihoz menének.

És így szólá Bencze: „H'óta t'om az eszem,
 Kenyeremet én a Toldi háztól eszem;
 Rossz kis sütykő voltam, annyi, mint az öklöm,
 Hogy a toldi pusztán szántottunk hat ökrön.

Én ökröt vezettem, — éd's apám az ekét
 Tartotta .... de minek ez a hosszás beszéd?
 Hej! micsoda búza lett abban a földben:
 Eddig ért, uram, ni! másik esztendőben.

Még akkor boldogult apám uram is élt,
 Csakugyan Benczének hitták ő kegyelmét,
 Én is, hogy fiam lett, — látom a bolondok
 Czifra néven kapnak: Bencze legyen, mondok.

Nagy fiú: ehol van! Jöszte, szógám, elébb:
 Szégyellős e' kicsit, mint fiatal cseléd.
 Hej! vitéz nagy uram, jut-e még eszébe
 Mikor együtt mentünk a király elébe?

Jóval ifjabb volt még kelmed a fiamnál,
 Hanem szálasabb is, izmosabb is annál:
 Hányszor elbeszéltük az előt: no, ebből
 (Kelmedet értettük) ember lesz, ha meg-nől.

Biztattam is: menjen katonának, vagy mi,
 De az édes anyját nem akarta hagyni;
 Pedig lám ni! milyen ember vált belőle;
 Kit nem egyszer kétszer mondtam én előre.

Ezt a rossz fiut is nem t'om én mi lelte,
 Katonának vágyik, vagy mi az eblelke!
 Azt izéli mindig: nem leszek én paraszt,
 Nem én, apám uram, elszököm ha maraszt.

Itt van, nagy jó uram, azér' hoztam elő,
 Legyen kelmed hozzá igaz gondviselő,
Apja helyen apja, vezető vezére:
 Isten is megáldja kegyelmedet érte!"

Nevetett Miklós az együgyü beszéden,
 Forgatá egyszersmind a dolgot eszében:
 Elvigye-e Benczét, vagy itthon maraszsa?
 Melyikben lesz annak idővel is haszna?

Etelke azonban, egy asztali késsel,
 Lovaggá ütötte, három kis ütéssel
 S kitörvén a kedve hangos hahotába,
 Bevonszolta Benczét az oldal szobába.

Ott egy régi székrény poros zége-zugát:
 Felhántha s kiszede holmi ócska ruhát,
 A melyeket Toldi már annak előtte
 Régen elhajított, mivelhogy kinőtte.

Etelke azokból egynehány darabot
 Egész öltőbelit összeválogatott
 S od'adá Benczének ingyen, ajándékba,
 Hogy tanuljon belé, vegye is fel még ma.

Ezalatt elmondá Toldi az anyjának,
 Hogy jutott kezéhez a szép úri lyánynak.
 Mutatá a gyűrűt, melyet hozza jegybe,
 Háború végével, kelnek, úgymond, egybe.

„Addig, édes anyám, — addig az országból —
 Messze kell távoznom, király parancsából.“
 Nem hazudott ebben, némelyek úgy vélik,
 De hazudság a szót eltakarni félig.

Sirt, nevetett anyja, mikor ezt meghallá,
 Szíve ez örömet nem várta, sokallá;
 Elpirult, tüzes lett halvány arczatja:
 Elpiritá benső titkos gondolatja,

Előtte fia még mind' a régi gyermek,
 Oly furcsán esett most képzelni embernek,
 Házasult embernek . . . . képzelni továbbat
 Göndör haju, fúrge, játszi unokákat.

Hányszor mondatá el, kérdezé ki újra?
 Nem maradt szó nélkül egy legkisebb ujja:
 Karcsu-e, magas-e, barna-e, vagy szőke?
 Fehér-e, piros-e, vagy milyen a képe?
 Haja, szemöldöke, szeme, szempillája?
 Ajaki, beszéde, léptei, ruhája? . . . .
 Felelni sem győzne Miklós annyit neki,
 Ha oly jól nem esnék, mikor emlegeti.

S jaj lett volna szegény Piroskának dolga
 Ha, míg emlegették, folyvást csuklott volna! —
 Most azonban félbehagyták a beszédet,
 Mert az ifju Bencze a szobába lépett.

Kard veri a czombját, a nyakába' mente,
 Ki van csipve rútul, mint bármely levante,
 Megáll egyenesen, mint egy mutató fa
 S rövid habozással imigy kezd a szóba:

„Vitézlő nagy uram, szépen megkövetem:
 Egy pánczélos bajnok, úgy látom, idegen,
 Künn az ajtó előtt kegyelmedet várja,
 Hogy vele megvijon életre halálra.“

Toldinak se kell több: „hogyan a patvarba!“
 Felugrik sebesen, szalad a pitvarba,
 Hát csakugyan ott áll a sisakos vitéz'
 Kívül a tornáczon, vele megvini kész.

Toldi a fegyverről; nyomba megismerte, —
Látja, hogy az nem más, mint húga Etelke,
Iszonyú láncsáját balkezában tartja,
Míg a jobb kezében villog széles kardja.

De Miklós a szemét összerántja vadúl,
Felgyúri az ingét, karja kiszabadúl,
Rohan puszta kézzel: megszalad az ellen,
Hármat lép, elesik a nehéz fegyverben.

„Ugy kell! eben esett, kőszülötte lyánya!“
Kiált és odafut Toldiné, mert szánja,
Fölemelte szépen, tizszer is megkérde,
Nem fáj-e valahol, könyöke, vagy térde?
Semmi baj! de van ám tréfaszó, nevetség,
Van mivel egymás közt eltöltni az estét;
Azt is látja Toldi, hogy bizony nem furkó
A fiatal Bencze, sőt ugyan nagy lurkó.

Így az egész éjet, viradat feléig,
Nyájasan, ők együtt hamar elbeszélük,
Édes övéi közt enyhül Toldi gondja,
Majd, a rövid álm Piroskához vonja.

De a harcok gondja korán költi másnap
Búcsút vesz, neki megy a nagy útazásnak,
A merre vezérli jó vagy bal szerencse; —
Utána lovagol füttyörészve Bencze.

NEGYEDIK ÉNEK.

„Vagyon Lajos király oly nagy készületben,
Sok erős vitézek vagynak seregében.“

Illosrai.

Nagy Lajos azonban éjeket napokat
Búbánatban tölte kedves öcscse miatt,
A kit megölének valamely gonoszok,
Nápoly országában lakozó olaszok.

Mert az ifju Endre ott növekedett fel,
Nevelé a király szives szeretettel,
Róbert, az ősz király; minthogy unokáját
Neki szánta nőül, s vele koronáját.

Ezt az öreg Róbert meg is hagyta irva,
Nem sokkal azután leszállott a sirba,
Endre pedig felnőtt, a leányt elvette;
De a szép Johanna férjét nem szerette.

. . . . .
A koronától is jó urát megfosztá,
Tört hánytak elébe, vadászni kicsalták,
Egy mulató házban éjjel meggyilkolták.

Ki miatt az udvar, királyné udvara,
 Fényes Visegrádon gyászba merült vala,
 Ott lakván az özvegy, Károly nagy királyé,
 Lajos édes anyja, Erzsébet királyné.

Visegrád, Visegrád! hol van régi fényed? *)
 Magas fellegvárád, parti építményed?
 Dunapart hosszában kerti ékességed?
 Mérföldekre nyuló, párduszlakta nyéked?

Ott, hol négy királynak azon idő tájba'
 Megfért volna minden udvari pompája
 Meg sem töltve annak negyedfél száz termét, —
 Most a róka bujkál, ássa kicsiny vermét.

Nem nyilik kevélyen a Dunára kapu.
 Belül is a zöld tért gaz veré fel s lapu,
 Oda van a lépcsők márvány büszkesége,
 Nyolcz egész ölnyire terjedt szélessége.

S a négyszegü udvar eme lépcsők felett
 Negyven láb magasan — hej! az is oda lett!
 Nem dicsekszik földje márvány kirakással,
 Nincs beárnyékozva illatozó hárssal.

Nem is veszi körül nagy paloták szárnya
 Száz meg száz ablakkal a kies Dunára;
 Maga a koronát őrző hegyi fészek,
 Az is összeomlott, ledönték a vészek.

---

*) Oláh Miklós. I. VI.

De mihaszna borong rajta képzeletem:
 Sirató dalommal fel nem építhetem! . . . .
 Noshát a királyné visegrádi háza
 Éndre herczeg miatt öltözék mély gyászba.
 Ottan a csillámló fejedelmi pompa
 Büszke ábrázatját feketébe vonta;
 S a bú, mintha ülné királyi ünnepét
 Felvette magára legszebb öltözetét.

Meghallván a gyász hirt, seregesen gyűltek *)
 Királyné asszonyhoz tisztos úri hölgyek,
 Hajadon és özvegy és a kinek férje
 Főfő rangot visel: fiatalja, vénje.

Jártak hosszú sorral a nagy palotákban,
 Vetélkedve mintegy, szomorú pompában,
 És megoszták versent a királyné jajját,
 Hangosabbá tévén szózatot fájdalmát.

Számtalan sok gyertya, mint egy-egy szövétnek,
 Hófehér viaszból — éjjel-nappal égtek;
 És a nagy harangok, viradattul estig
 A tornyok falait szinte megrepesztik.

Vége hossza nincsen a gyászos menetnek,
 Mindennap, azt vélnéd, egy királyt temetnek,
 Mondaték minden nap búsan zengő mise, —
 Annyi drága pompát nem látott senki se.

---

*) Dubniczi krónika.

Maga a királyné talpig gyász ruhába
Minden nap misére ment a kápolnába,
Mely a paloták közt állott legközeiben,
Remek építéssel, a várhegy tövében.

Koldusok, szegények, feltartott süveggel
Gyülekeznek oda minden áldott reggel,
A királyné pedig alamizsnát oszta,
Utána a sok pénzt három leány hozta.

Másszor sem sajnállott ugyan ő felsége
Adakozni bőven isten dicsőségre,
De most adományit kétszerezve adja,
Hogy istennél inkább legyen foganatja.

Klastrom emelkedik, fényes templom épül,
Ne kiméeljék, úgymond, telik az övéből,
Jut belőle minden papnak és barátinak,
Az isten szolgálai szükségét nem látnak.

Lajos király pedig — minden szombat-este,
Özveggy édes anyját hiven megkereste,
Egész héten ország baját végzé Budán,
Ha ő el nem végzi, ki lásson az után!

De ha Visegrádba este megérkezett,
Megcsókolta szépen az anyai kezét,
Fekete ruhája bánatát ingerlé,
Könye hullt a gyűrűk gyémánt köve mellé.

Monda neki egyszer édes anyja: „Oh jaj!
 Mit ér nekem a köny, mit nekem a sóhaj?
 Minden nap, minden nap el-elmúlik egy nap:
 És mi ott vagyunk ma, a hol voltunk tennap.

Keményítsd meg, fiam, ellágyult szivedet,
 Váltsd be férfi-módra első ígéreted!

Tudom hogy hiába. De vért kíván a vér:
 S ezreké sem elég az én egy fiamér!“

Így önté az olajt a király tüzére,
 Nehogy azt a sok köny meglohaszsa végre,
 Mert szelid s jámbor volt benne a természet,
 Nyári vész haragja: támadt, elenyészett.

Hanem most az egyszer nehezen felejte,
 Egy az, mivel ücscsét szívéből szerette,
 Más az, hogy lakolni érdemes a bűnnek,
 Harmadszor, kívánja bajnoki becsület. *)

Ezért a magyarok hatalmas királya
 Elhatározá, hogy boszúját megállja,
 Országából összerendelé a főket,
 Budára, gyűlésbe parancsolta őket.

Kik is szép nagy számmal ottan megjelentek
 Papi és világi méltóságos rendek;
 Telegdi az érsek, Kont Miklós a nádor,
 Laczfi vajda, Szécsi, Druget, Bánfi, Bátor.

---

*)-Lajos adománylevele Laczfi István részére. Dubniczai krónika.

Ezek és még többen mikor összegyűltek,
 A nádor, az érsek elsőbb helyre ültek,
 Úgy a többi, sorban a zöld asztal mellett,
 Csakhogy gyász fedé most a zöld posztó helyett.

A királyi szék is, mintha bánatjába'
 Öltözködött volna fekete ruhába;
 Sűrű fátyol lepi kéklő boltozatját,
 Gyémánt csillagait, fényes arany napját.

Végre jött a király; vele édes anyja,
 Bánatos ruháját, mint egy felhőt, vonja,
 Egyenes, mint a nád, magas a termete,
 Nagy pénzt érne rajta gyászos öltözeté;
 Mert mikép a felhőn a nap szűrt világa,
 Átszillog a gyászon minden, a mi drága:
 Gyűrűi, keresztje, kőszötyűi, láncza,
 Gyémántja, aranyja, rubintja, zománcza.

Egyszerre felálltak a nagy úri rendek,
 A király s királyné pedig oda mentek
 Hol magas ülőhely volt számokra készen,
 Feketébe vonva, lám mondom, egészen.

Lajos a levelet hozatá most elő,
 Melyet irtak neki szegény öcsce felől,
 Olasz herczeg irta, névszerint Durazzó*)
 Felolvasta egy úr: így volt benne a szó:

---

*) Fessler III. rész I. köt. 215, 268. l.

„Szomorú bal hírnek fekete hollója,
Endre halálának vagyok hirmondója;
Megesett, megesett, megvan az áldozat,
Él az isten! ő lát, lásson is igazat.

Kimenénk vadászni, bár ne mentünk volna!
Aversza városa: bár elsülyedt volna!
Ott lakozánk este, víg vadászi torban,
Kívül a városon, egy nagy kolostorban.

„Fordulván az idő, fordult öreg éjre,
Johanna királynét karon fogta férje,
Ketten egy szobába nyugalomra mentek,
Hanem a gonoszok, oh jaj! nem pihentek.

Zörgetik az ajtót, felverik álmából,
Felretten, kimegyen, először elámul,
Aztán védi magát, védené, de hogyan?
Ő egy s fegyvertelen, azok pedig sokan!

„Johanna királyné nem ébred a zajra,
Sikoltoz egy asszony, de ő azt sem hallja,
Endre is zörgeti már az ajtót régen;
„Gyilkosok — ereszs be, édes feleségem!“

Nem ereszti biz' a, nem bocsátja biz' a,
A melly úton kijött, nem meheti vissza,
Erőt vesznek rajta, zsinórral megfojtják
S egy ablakon átal a kertbe ledobják.

„Így esett, megesett, megvan az áldozat,
 Hanem él az isten: ő lásson igazat;
 Te pedig most, uram, felséges nagy király,
 Itt e földön ítélj: boszúlj, büntess, bírálj.

Győzelem lesz utad: városok és várak,
 Fő és köz rendűek tiszta szivvel várnak;
 Én már büntetem a kis gonosztevőket:*)
 Jövel uram király, lakoltasd a főket.“

Most az urak szívéét elfogá az iszony,
 Nem is vitatkoztak rajta soká bizony,
 Nem mondom, sokáig, kevés ideig sem,
 Nem tanácskozána bizony semmeddig sem.

Sőt inkább felálltak összes egyetemben,
 „Háború! háború!“ hangzik a teremben!
 Tudta ezt a király, hogy e lesz belőle,
 De jobb volt tanácsot kérdeni előre.

Tudta, hogy az ország, élni halni készen,
 Mind feláll érte, összesen, egészen:
 Még se támaszkodott egyedül csak erre,
 Nem is kényszeríte senkit menetelre.

Volt már neki ott künn szép számú kis hada,
 Melyet más országban jó pénzért fogada.
 Vitéz Miklós mester, kit előre küldött,
 S Jakabfalvi János, a veszprémi püspök.

---

*) Fessler. III. I. kötet. 214. lap.

Hogy aztán eloszlék a budai gyűlés,
 Titkon is, nyilván is, folyt a nagy készülés;
 A király egy haddal megindítá Kontot,
 Induláskor annak ily szavakat mondott:

„Valahol utaztok, valahol átkeltek,
 Meg ne tudjam én, hogy bánthatok egy lelket,
 Vagy sarczot tegyetek, vagy ragadozzatok!
 Koronámra, mondom, szennyet ne hozzatok!*)

A másik had is gyűlt Rákos mézejére;
 Laczfi Apor István annak a vezére,
 Vele a két fia, három öcsce, mert még
 A tatár Moldvából nem bocsátja Endrét.

Ide csatlakozott a két harczos Bebek,
 Draskovics, Andrási, Druget és egyebek,
 Ide jó Giléti öcscsével Jánossal,
 A János fiát is hozván Domokossal.

Aztán Szécsi Miklós, a felső-lindvai,
 Szudár, Bánfi, Német, a két Kanizsai,
 Szécsenyi Miklós a nógrádi főispán,
 Bátori, Pohárnok és Butkai István.

De ki győzné sorra megnevezni őket,
 Nem mondom, egyenkint, de csupán a főket?
 Mindenik a maga zászlóalját hozza,
 Ezrével, vagy a mint fel van rájuk osztva.

---

*) Dubniczi krónika.

Ti is feljövéték, barna kunok, jászok,
Szemes, ügyes, virgonc, nyilvető ijászok,
Vagy nehéz ostromban faltörő bakosok, *)
Midőn öklelőznek a várdöntő kosok.

Lajos e hadakkal előbb tábort járat,
Követi a szemlét isteni szolgálat,
Ősz Telegdi érsek fenszóval megáldá,
Úgy népét a király előre bocsátá.

pedig Lajos gondját a hazának
Kezébe az édes anyjának, **)
...kos személy volt, nem is volt, asszonyban,
Hozzáfogható más; egész Magyarhonban.

Mellé pedig adta, mint férfi tanácsot,
A megélemedett Telegdi Csanádot, ***)
Így, e roppant házat elrendelve bölcsen,
Maga is a gazda indult sietősen.

*) Fessler III. rész I. köt. 651. l.

**) Dubniczi krónika.

***) Budai Ferencz. Polg. Lexicon.

ÖTÖDIK ÉNEK.

„Vala okossága az tisztas asszonynak.“

Mosvai.

Toldiné pedig űlt egy szombati nap.
Este a ház előtt, a kiűlő padon;
Akkor jött dologból Bencze a vén szolgál,
És leereszkedik valami tuskóra.

Tiszta, mint a pohár, volt az udvartájék,
Hűvössé locsolva az esteli árnyék,
Lanyha szellő repked, bársonyos az égbolt,
Vére-vett arczával várt az éjre a hold.

Fű, fa, madár csendes: csak egy rigóének . . . .
Csak erős, mély hangja hallik Etelkének
Lent, az udvar lábján, a hol épen fejet,
Szűri habkezével a felhabzó tejet.

Jóllakott tehének fanyalognak mélán,
Zöld színű, virágos, illatos új szénán,
Míg a sárga borjuk, telhetetlen kéjjel,
Farkat billegetve, dőzsölnek a téjjel.

Toldiné asszonyság tünődék azonban
 Anyai örömben és anyai gondban,
 Meglátszott a képén hogy mikor, mit érez;
 Utoljára így szólt az öreg Benczéhez:

„Elmegyek én magam, bizony el én *oda*:
 Megtudom, meglátom, kicsoda? micsoda?
 Kitől hozta Miklós azt a gyűrűt jegyül?
 Kit ad a jó isten vénségemre menyül?“

Nagyon helybe hagyta Bencze a szándékot,
 Hogy legyen, mint legyen: el is végezék ott;
 Más nap a hajnal még alighogy zsendüle,
 Mikor Toldiné már a szekéren üle.

Etelke pedig az öreg Bencze jobbján
 Hajtá a lovakat az első saroglyán;
 Váltig restelé a vén cseléd a dolgot:
 Egész úton pörölt; veszekedett s morgott.

Estefelé volt már hogy Keszibe értek,
 Mint idegen utas, hálásra betértek;
 Ott leszálla Bencze s.ápolgató kézzel
 Lovai üstökét megrántotta kétszer;

Toldiné pedig ment befelé, a házba,
 Jobbra is, balra is szemesen vigyázva:
 Milyen a háztájék? a pitvar? a konyha?
 Mindezekben ismert csinos gazdasszonyra.

Azután benyitott egy üres szobába,
 Onnan a másikba, oda is hiába;
 Körülnéze bennök és egy pillanattal
 Szemébe tűnt minden: szék, ágy, tükör, asztal.

Visszatérve, leplét felhajtá az ágynak,
 Tisztának találta mindeniket s lágynak,
 Azután kifordult, s végig az udvaron
 Gyönyörűség! mennyi volt az apró barom.

Így, sehol nem látván egy emberi lelket,
 Szemügyre veheté az egész nagy telket,
 Mignem, ráakadván a gyümölcsös kertre,
 Annak fái között Piroskát meglelte.

Cziczázott Piroska a leány cseléddel,
 Mit az idegentől tudom is hogy szégyell,
 Abbahagyta mingyárt, az orcája égett;
 Azonban jó szívvél látta a vendéget.

Felvezette őket az első terembe,
 Váltig szabadkozott, hogy nincs semmi rendbe'
 (Toldiné is váltig mondta, hogy nincsen mit) —
 Letörlé a székről a sok tiszta semmit.

Csakhamar beszédbe ízeledtek hárman,
 Előbb tartózkodva, hanem aztán bátran,
 Mert kis gyermek a szó ismeretlen körbe':
 Előbb búvik, aztán maga fut az ölbe.

Elmondá Piroska, hogy az atyját várja,
 Ha nem jött ebédre, megjő vacsorára;
 Úgy is lett, haza jött, de komor volt nagyon,
 Hanem mingyár' vidult, hogy vendége vagyton.

S míg a jó öregek beszédbe merültek,
 Etelke, Piroska, a konyhába tűntek;
 Összebarátkoztak a legelső szóra,
 Mintha együtt nőttek, nevedektek volna.

Nem is állott a szó Toldi Etelkében,
 Csakhamar a szája kioldott ekképpen:
 „Hej, te Piroska! . . . de nem mondom, mert titok,
 Hej, ha te úgy tudnád, azt a mit én tudok!

Nem vagyunk mi útas, igazán megvallva,
 Nagyanyám-asszony a Toldi Miklós anyja;
 De egy léleknek se szabad ám tudni azt;
 Soha rád se nézek, hahogy rajtam kiadsz.“

Megijedt Piroska, meg is örült ezen;
 Hátha majd valamit nem inyére teszen!
 De más részben örül, a napot is áldja
 Hogy a Toldi Miklós édes anyját látja.

Legottan a két lyány egymást megölelte,
 Piroska Etelkét, Piroskát Etelke!
 Van beszéd, de mennyi! tudom hogy akárhol
 Bujdosik most Toldi, a jobb füle lángol.

Benn pedig a gazda, együtt a vendéggel
 Cserélgetik a szót, öreges beszéddel;
 Toldiné azt kérdi, idegen módjára:
 Van-e több cselédje, vagy csak ez a lyánya?

„Dehogyan van! dehogyan van!“ sopánkodva felel,
 „De százzal se volna több bajom, mint evel;
 Most is oda voltam, most is abba' jártam,
 Atyafi gyűlésen, a rozgonyi várban.“

Így felelt boszúsan és lepanaszolta
 Mi legyen a bajnak egész léte-volta,
 Hogy' adott a király igazság-levelet,
 Miszerint vagyona Piroskáé lehet;

Hanem a rokonság feltámadt ellene,
 Hogy nem ér az semmit, a király levele,
 Nem is úgy ütött ki, mint a levél tartja,
 Mind azt feleseli, mind azt hánytorgatja.

Egyik része, úgymond, fenyegeti perrel,
 Szeretne vagyonhoz jutni könnyű szerrel,
 Meghal ő, azt mondják, nem él örökkéig,
 Akkor a jószágot szerteszéllyel tépik;

Más rész avval gyötri, tőle azt kívánja:
 Rozgonyi nevűhöz menjen a leánya,
 Tyúkkal és kalácsal üldözik untalan:
 „Nocsak, öcsém uram! nocsak, bátyám uram!“

Többen kérik a lányt, de ő megmutatja
 Hogy hiába kérik, mert azér' sem adja;
 Pedig utána járt és bizony a levél
 — Törvénytudók mondják — bizony nem sokat ér.
 „De fölmegeyek én még, ha az isten éltet,
 Kérek a királytól erősebb pecsétet,
 És olyan levelet, a ki hogy megálljon;
 Tudom meg is adja felséges királyom.“

Így végezte szavát; hanem Toldi felől
 Egy ígét se szóla, nem is hozta elő:
 Mert a mi világos, nem öröm az néki,
 S a mi titkon esett, minek kürtölné ki?

E közben Piroska felhozá a tálat,
 Melléült a gazda s a két asszonyállat,
 De Piroska nem ült jegybe és gyűrűbe:
 Micsoda gazdasszony, a ki enni ül be!

Toldiné meg a lányt tartja mindig szemmel,
 Nem aval a nyájas édes-anyaszemmel,
 Hanem mostohával, a millyennel soha
 Nem nézhetne irigy napa vagy mostoha.

De hiába nézte, de hiába leste,
 A csomót a kákán hiába kereste,
 Nem talált hibára, síma volt a káka:
 Rozgonyi Piroska leányok virága!

Hogy aztán ideje volt a lefekvésnek,
 S unni kezdé magát világa a mécsnek:
 Toldiné asszonyság jó éjtszakát monda,
 Etelke is mingyár' követé őt nyomba.

Rozgonyi meg, a mint azok elpihentek,
 Találgatja szörnyen: vajjon kik lehetnek?
 Hallá ezt Piroska, de nem szólott reá,
 Mintha ő sem tudná, vagy nem is hallaná.

Toldiné azonban Piroskát az ágyba'
 Befoglalta buzgó szép imádságába,
 Mingyárt fia mellé, a kiről Etelke
 Rosszat újságolni, jó hogy elfelejte.

Alugyál jó asszony, álmodjál ma szépet:
 Nem hoz-é, ki tudja, bút a holnap néked?
 Hej! mert a ki fiát szülte a világnak,
 Búbánatot szüle az asszony magának.

Szép is volt az álma, mert aranyos kedvvel,
 Mosolyogva így szólt Rozgonyihoz reggel:
 „Soha se törődjék nászuram oly nagyon,
 Kire száll a birtok, kié lesz a vagyon.

Ha elveszi a lányt, tudom el is tartja,
 De meg, jó az isten, majd csak kimutatja —“
 Megüté ez a szó fülét a gazdának,
 Hogy mi okból mondja ötét nászurának.

Így, nem sok beszéddel, összeismerkedtek,
Egymás arcát nézve, öröm rózsát szedtek;
Majd a szó is, egyik a másikat, hozta,
Szegény Toldinének fájdalmát okozta.

Csudálkozott szörnyen, alig hitte Pál ur
Hogy semmit se hallott a Miklós bajáru;
Élejét utóját hosszan elregélte,
Hanem Toldiné azt nem hallgatta végre.

Első mozdulattal a szívéhez kapott,
Másik mozdulattal nyitá az ablakot:
„Fogj be, öreg, fogj be!” — és a jámbor gazda, —
Nem volt annyi lelke, hogy tovább maraszsa. —

Mért vonúl magányba a mélységes bánat?
Mért búvik sötétre a vérig vert állat?
Mért a haldokló vad, sűrű rengetegbe?
Természet törvénye vagyon mindezekbe. . . .

